

Σε τέτοια ωμότητα έφθασε ο εμφύλιος σπαραγμός, και φάνηκε ακόμη ωμότερος, διότι ήταν ο πρώτος σε τούτο τον πόλεμο, ενώ βέβαια έπειτα έγιναν συνταρακτικά πράγματα σε όλο, θα λέγαμε, τον ελληνικό κόσμο, γιατί τέτοιες διαφορές υπήρχαν παντού και έδιναν αφορμή στους αρχηγούς των δημοκρατικών να καλούν σε βοήθεια τους Αθηναίους και στους ολιγαρχικούς τους Λακεδαιμονίους. Σε καιρό ειρήνης δεν θα είχαν δικαιολογία ούτε διάθεση να ζητήσουν ξένη επέμβαση, αλλά στον πόλεμο, κι όταν βοήθεια απ' έξω μπορούσαν να έχουν και οι μεν και οι δε ώστε να κάνουν κακό στους αντιθέτους και να ενισχυθούν οι ίδιοι, όσοι επιδίωκαν βίαιη ανατροπή εύκολα έβρισκαν αφορμές να ζητήσουν από την Αθήνα ή τη Σπάρτη να επέμβουν. Κι έτσι έπεσαν πολλές και μεγάλες συμφορές στις πόλεις εξαιτίας των εμφύλιων σπαραγμών, τέτοιες που γίνονται και θα γίνονται πάντα όσο η φύση του ανθρώπου παραμένει ίδια, άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο άγριες και με διαφορές στις εκφάνσεις τους ανάλογα με τις μεταβολές των περιστάσεων κάθε φορά. Διότι στην ειρήνη και σε καιρούς ευτυχίας οι πολιτείες και τα άτομα συλλογίζονται καλύτερα επειδή δεν πιέζονται από αναπότρεπτες ανάγκες. Ο πόλεμος όμως στερώντας σιγά-σιγά από τους ανθρώπους την ευκολία της καθημερινότητας, τους διδάσκει τη βία και εξομοιώνει τις συναισθηματικές διαθέσεις της πλειονότητας των ανθρώπων με τις καταστάσεις της στιγμής. Μαίνονταν έτσι οι εμφύλιοι σπαραγμοί στις πόλεις και όπου τύχαινε να ξεσπάσουν κάπως καθυστερημένα, μόλις έφθαναν πληροφορίες για όσα είχαν ήδη γίνει αλλού, συντελούσαν πολύ στο να επισοούνται ακόμη χειρότερα πράγματα ως προς τη δολιότητα των εγχειρημάτων και τον τερατώδη χαρακτήρα των αντεκδικήσεων. Και άλλαζαν την καθιερωμένη σημασία των λέξεων ώστε να ταιριάζει με τις πράξεις τους. Έτσι, η ασυλλόγιστη τόλμη λογιζόταν γενναιότητα και αφοσίωση στην παράταξη, η προνοητική αυτοσυγκράτηση εύσχημο πρόσχημα δειλίας, η σωφροσύνη πρόφαση ανανδρίας και η σφαιρικότερη θεώρηση των πραγμάτων καθολική ανικανότητα για δράση. Η παράφορα ασυγκράτητη ορμή θεωρήθηκε ανδρική αρετή και η προσεκτική εξέταση προκειμένου να σιγουρευτεί ένα εγχείρημα εύσχημη πρόφαση υπεκφυγής. Και όποιος κατέκρινε και κακολογούσε λογιζόταν πάντοτε άξιος εμπιστοσύνης, ενώ εκείνος που του έφερε αντιρρήσεις γινόταν ύποπτος. Ένας ραδιούργος που κατάφερε να στήσει μια παγίδα λογιζόταν

προσχήμα δεικνύει, η σωφροσύνη προφασί αναγορεύει και η σφαιρικότερη θεώρηση των πραγμάτων καθολική ανικανότητα για δράση. Η παράφορα ασυγκράτητη ορμή θεωρήθηκε ανδρική αρετή και η προσεκτική εξέταση προκειμένου να σιγουρευτεί ένα εγχείρημα εύσχημη πρόφαση υπεκφυγής. Και όποιος κατέκρινε και κακολογούσε λογιζόταν πάντοτε άξιος εμπιστοσύνης, ενώ εκείνος που του έφερε αντιρρήσεις γινόταν ύποπτος. Ένας ραδιούργος που κατάφερε να στήσει μια παγίδα λογιζόταν έξυπνος, κι ακόμη φοβερότερος εκείνος που αντιλαμβάνονταν την παγίδα, ενώ αυτόν που προνόησε ώστε να μη χρειαστεί τίποτε από αυτά τον θεωρούσαν διαλυτικό στοιχείο της παράταξης τρομοκρατημένο από τους αντιπάλους. Με δυο λόγια ο έπαινος ήταν για όποιον πρόφθασε να κάνει το κακό πρώτος και για όποιον πιεστικά παρακίνησε στο κακό κάποιον που δεν είχε διανοηθεί να το διαπράξει. Ακόμη και ο συγγενικός δεσμός θεωρήθηκε λιγότερο δεσμευτικός από τον κομματικό, επειδή τα κομματικά μέλη ήταν πιο έτοιμα να αποτολήσουν κάτι χωρίς λόγο και αιτία. Διότι οι σύνδεσμοι αυτού του είδους δεν απέβλεπαν σε ωφελήματα βασισμένα στους κείμενους νόμους αλλά στην απόκτηση δύναμης αντίθετα με τους νόμους. Και η εμπιστοσύνη του ενός στον άλλο δεν στηριζόταν σε όρκους στους θεούς όσο στη συνενοχή τους σε άνομες πράξεις. Εύλογες προτάσεις της αντίθετης πλευράς τις αποδέχονταν οι ισχυρότεροι, λαμβάνοντας συγχρόνως προφυλακτικά μέτρα και όχι με πνεύμα γενναιοψυχίας. Προτιμούσαν την αντεκδίκηση για κάτι που έπαθαν παρά να το προλάβουν προτού να το πάθουν. Κι αν καμιά φορά ανταλλάσσονταν όρκοι συνδιαλλαγής, δίνονταν προσωρινά, από αμηχανία μπροστά στο αδιέξοδο, και ίσχυαν όσο οι αντίπαλοι δεν είχαν πού αλλού να στηριχτούν· με την πρώτη όμως ευκαιρία που κάποιος ανακτούσε το θάρρος του, εάν έβλεπε τον αντίπαλο αφύλακτο, χαιρόταν να τον εκδικηθεί με απάτη παρά παλληκαρία, διότι εκτός από τη σιγουριά υπολόγιζε και στο βραβείο της πονηριάς που θα έπαιρνε επειδή υπερίσχυε εξαπατώντας. Και γενικά οι περισσότεροι άνθρωποι ευκολότερα ανέχονται να χαρακτηρίζονται «ασιίδες», όταν είναι αχρείοι, παρά «αγαθιάρηδες», όταν είναι τίμιοι, και νιώθουν γι' αυτό το τελευταίο ντροπή, ενώ για το άλλο υπερηφάνεια. Αιτία για όλα αυτά ήταν η δίψα της εξουσίας που ριζώνει στην πλεονεξία και τη φιλοδοξία· από εκεί επίσης πήγαζε και το πάθος για επικράτηση που εκδηλώθηκε μόλις άρχισε ο πόλεμος. Διότι όσοι γίνονταν αρχηγοί των παρατάξεων στις διάφορες πόλεις προβάλλοντας καθένας τους ένα επιφανειακά ωραίο σύνθημα, οι δημοκρατικοί την πολιτική ισότητα απέναντι στον νόμο, οι ολιγαρχικοί τη συνετή διακυβέρνηση από άξιους ηγέτες, μόνο στα λόγια υπηρετούσαν τα κοινά, ενώ στην πραγματικότητα τα χρησιμοποιούσαν ως έπαθλα των προσπαθειών τους. Και στον αγώνα τους να επιβληθούν με κάθε τρόπο ο ένας επάνω στον άλλο, αποτόλμησαν τις μεγαλύτερες φρικαλεότητες και προχώρησαν σε ακόμη φρικτότερες αντεκδικήσεις, χωρίς να δεσμεύονται από τη δικαιοσύνη και το συμφέρον της πολιτείας, αλλά έχοντας κάθε φορά ως όριο των πράξεών τους τις ορέξεις τους· και είτε με άδικες καταδίκες είτε με τη βίαιη αρπαγή της εξουσίας ήσαν όλοι τους το ίδιο έτοιμοι να ικανοποιήσουν το πάθος εκείνης της στιγμής εναντίον των αντιπάλων τους. Έτσι, καμία από τις δύο παρατάξεις δεν έδινε σημασία σε ηθικές αναστολές και όσοι κατάφερναν να διαπράξουν κάτι αχρείο συγκαλύπτοντάς το με ωραία λόγια κέρδιζαν σε εκτίμηση. Οι μετριοπαθείς πολίτες που έμεναν ουδέτεροι εξολοθρεύονταν και από τις δύο παρατάξεις είτε επειδή δεν συντάσσονταν μαζί τους είτε πάλι από φθόνο, επειδή δεν είχαν εκτεθεί σε κινδύνους.

Έτσι απλώθηκε στον ελληνικό κόσμο εξαιτίας των εμφύλιων συγκρούσεων κάθε μορφή αχρειότητας, κι αυτή η απλότητα του χαρακτήρα, που τόσο πολύ συγγενεύει με την ευγένεια, κατάντησε καταγέλαστη και χάθηκε, και επικράτησε σχεδόν καθολικά η γεμάτη αμοιβαία δυσπιστία κομματική αντιπαράθεση. Διότι δεν υπήρχε τίποτε που θα μπορούσε να διαλύσει τη δυσπιστία: Ούτε υποσχέσεις ισχυρές ούτε όρκοι φοβεροί· κι όταν ήσαν ισχυρότεροι από τους εχθρούς τους, με τη σκέψη ότι η ασφάλεια είναι κάτι ανέλπιστο, κοιτούσαν πρώτα πώς θα φυλαχτούν από το κακό και αδυνατούσαν να εμπιστευθούν άλλον. Και ως επί το πλείστον υπερίσχυαν οι πνευματικά κατώτεροι· διότι από τον φόβο τους μήπως με τη δική τους ανεπάρκεια και την εξυπνάδα των αντιπάλων δεν μπορέσουν να τα

αντιπαράθεση. Διότι δεν υπήρχε τίποτα που θα μπορούσε να διαλύσει τη δυσπιστία: Ούτε υποσχέσεις ισχυρές ούτε όρκοι φοβεροί· κι όταν ήσαν ισχυρότεροι από τους εχθρούς τους, με τη σκέψη ότι η ασφάλεια είναι κάτι ανέλπιστο, κοιτούσαν πρώτα πώς θα φυλαχτούν από το κακό και αδυνατούσαν να εμπιστευθούν άλλον. Και ως επί το πλείστον υπερίσχυαν οι πνευματικά κατώτεροι· διότι από τον φόβο τους μήπως με τη δική τους ανεπάρκεια και την εξυπνάδα των αντιπάλων δεν μπορέσουν να τα βγάλουν πέρα στον διάλογο και πέσουν στις παγίδες που με την πολυμήχανη ευστροφία τους θα προφθάσουν να στήσουν οι άλλοι, αποτολμούσαν να προχωρούν σε κακουργήματα. Απεναντίας, οι άλλοι, επειδή τους υποτιμούσαν και πίστευαν ότι μπορούσαν έγκαιρα να αντιληφθούν τις επιβουλές τους και ότι δεν χρειαζόταν να πάρουν με τη δύναμη όσα μπορούσαν να τα εξασφαλίσουν με την ευφυΐα τους, δεν φυλάγονταν και οι περισσότεροι αφανίζονταν.
[...]

Τέτοιες λοιπόν αγριότητες διέπραξαν οι πολίτες της Κέρκυρας μεταξύ τους, τις πρώτες που γίνονταν στην Ελλάδα [...].

Το απόσπασμα αντλήθηκε από την Ιστορία του Θουκυδίδη σε μετάφραση Ν. Μ. Σκουτερόπουλου. Ευχαριστούμε τις εκδόσεις Πόλις για την ευγενική παραχώρηση.
